

EESTI KULTUURI KOJA II HARIDUSÜMARLAUD, Tartu, 28.03.2016

Osalesid: Aadi Tegova, Arvo Sildnik, Astrid Sildnik, Egge Kulbok-Lattik, Eha Jakobson, Ene Tannberg, Harry Illak, Heigo Jelle, Heiki Krips, Ivi-Els Schneider, Kadri Leivategija, Kalle Komissarov, Kalle Pilt, Katriin Fisch-Uibopuu, Katrin Koov, Katrin Ohakas, Kristi Vinter, Laura Ingerpuu, Lembit Jakobson, Madis Linnamägi, Margit Reinkubjas, Margo Saaremets, Mirje Mändla, Pille Lill, Raul Kübarsepp, Sirje Parve, Sirje Pärismaa, Tiia Lepik, Tiia Parmo, Tiia Teppan, Tiiu Kuurme, Ahto Kivi, Mihkel Lees, Riho Raave, Silvia Rõigas, Valter Haamer, Kadi Kreis, Jan Seepter, Maria Ruubas, Tõnu Laigu, Ülo Vooglaid

Modereeris: Pille Lill

Protokollis: Laura Ingerpuu

Ettekanded: Tiia Teppan, Kadri Leivategija, Tiiu Kuurme

KOKKUVÕTVALT:

Ettekanded:

- Tiia Teppan (Tartu abilinnapea) "Hariduse andmise peamine eesmärk on iseseisvalt mõtlevad haritud noored"

- Kadri Leivategija (Heino Elleri nimelise muusikakooli direktor) „Muusikaharidus – kas on probleeme?“

- Tiiu Kuurme ettekanne (Tallinna Ülikooli kasvatusteaduste dotsent) „Lootused ja teostus Eesti haridusmaastikul taasiseseisvumisperioodil“

Maailmakohviku-stiilis arutelud ja teemad:

I rühm: Milliseid väärtuseid kujundab praegune haridussüsteem? Millised väärtused tagavad meie kultuuri jätkusuutlikkuse?

II rühm: Rahvusliku andekuse ressurs: kuidas leida ja hoida talente, talentide traalimine?

III rühm: Millest sõltub õpetaja maine ja väärtus ühiskonnas? Millist õpetaja haridust me vajame?

IV rühm: Õpiruumid?

Nende teemade ja tulemustega jätkab Koja eestseisus tööd konverentsiks.

JÄRGMINE ÜMARLAUD TALLINNAS, 18. MAI, KELL 16.00-20.00 (koht selgumisel).

Planeeritud läbi viia paneeldiskussioonid koos ekspertidega (paneelide teemad ja panelistid/ekspertid saadame järgmise nädala jooksul).

OODATUD ON KÕIKIDE ETTEPANEKUD E-MAILI TEEL.

Andke teada oma oselemisest kohvilaua planeerimiseks:

ymarlaud@kultuurikoda.eu (I ja II haridusümarlaval osalenud)

PIKEMALT ÜMARLAUAL RÄÄGITUST:

Tiia Teppani ettekanne "Hariduse andmise peamine eesmärk on iseseisvalt mõtlevad haritud noored": rohkem vabadust kultuuriinimeste tegevustele, vähendada tuleks bürokraatiata, pealesunnitud tegevusi. Inspiratsioon ja loovus peavad tulema alt poolt. Tartu linna roll on öelda, et on hea tugialgatus ja linn toetab. Kust leida selliseid inimesi, kes teeks algatusi – need on meie enda noored inimesed. Edulood Tartus on seotud uute mõtlemissuundade rakendamisega. Oluline on soodustada õhinapõhist õppimist: kuidas paremini noortesse teadmisi süstida, et see ei muutuks koormavaks. Üks moodul on kujundav hindamine – ilma piitsa ja präänikuta. Lastevanemates peaks tekkima tunne, et lapse isiklik areng on märgatav. Tartu lööb kaasa haridusprojektis – avatud õpikeskkondade loomine, üks selline on juba ühte kooli loodud. Unistuseks on see, et Tartu kõikidesse koolidesse saaks vähemalt üks selline avatud õpiruum, kus selline kontseptsioon on rakendatud.

Kadri Leivategija ettekanne „Muusikaharidus – kas on probleeme?“: igaühel on teatud vajadus muusikaga tegeleda, igaüks omal viisil. Huviharidus kui kutse-eelõpe. 10 000st muusikakooli instrumenti õppima tulijast jääb tegelikult õppima väga väike osa. Väga keeruline on sellisel viisil täita Muusikaakadeemia interpretatsiooni erialde õppekohti. Tänane EMTA – 97 interpretatsiooni eriala õpilast kokku. Selleks, et muusikaharidus püsiks, on vaja 200 õpetajat. Õpetajate palgad on samuti väga erinevad Eestimaa erinevates regioonides, sõltuvad KOV-ide võimalustest. Üks kallimaid hariduse objekte, kuna tegemist on suures osas individuaalõppega.

Tiiu Kuurme ettekanne „Lootused ja teostus Eesti haridusmaastikul taasiseseisvumisperioodil“: dokument „Hariduse uuenduse platvormi projekt“ räägib hariduse humaniseerimisest, demokratiseerimisest ja väärtustamisest. Kuidas on lood nende märksõnadega tänases Eestis? Mis on „Bildung“ ja „education“ terminite taga? Rahvusvaheliselt on hakatud ära unustama „Bildung`it“, mille keskmes oli inimene ja tema areng. Pürgimus inimkeskse kooli poole. Inimvõimete kõigekülgne avanemine, mina ja maailm, inimese enesetäiustamine, kodustamine, kultuuri sisu, inimese vabadus. Vaba inimene oli „Bildungi“ ideaal. Milles on asi meie hariduses praegu? Ei ole enam uuringuid ja ammendavat pilti haridusest ja haridussüsteemist. Kaduma on hakanud moraali mõiste. Tegemist uusliberalismi diskursusega: laste õnnelikkuse diskursus, kooli kultuuri mõiste. Need on uued väärtused. Ülekoormus, väsimus, stress, ülepaisutatud õppekavad. Õpikäsitluse ja õpetamiskäsitluse muutmine. Õpilaste võõrandumine õppimisest. 31% tüdrukutest ja 17% poistest on leidnud, et õppimine on huvitav. Kõige olulisemaks peetakse koolis käimise juures suhtlemist sõpradega. Koolitundi tahetakse rohkem praktilisi tegevusi, aktiivsust, iseseisvust ja huvitavaid õpetajaid. 50% tüdrukud ja 70% poisid ei suutnud nimetada ühtegi tunnet seoses tunniga (sain kahe, läksin õpetajaga tülli jne). Rohkem halbade tunnete ülekaal koolitunnist ja rõõm vaid sõpradest. Aeg on kokku kutsuda IV Rahvusliku Kasvatuse Kongress – kasvatuse mõiste küsimus. See on kultuuriline mõiste. Koja huviorbiidis võiks olla see, milline on kasvatuse tervis ja selle fenomeni olek meie kultuuriruumis. Kus see paikneb ja millistest sisudest täitub? Sisude pool on hakanud kaduma. Kuidas on lood kasvatuse mõiste sisuga ja millised on tänase kasvatuse avaldumismvormid ja kuivõrd kultuuriteadused teadvustavad oma rolli?

Küsimused-vastused:

- Kas on lahendusi, kuidas huviharidusmaastikul leida lahendusi? Kas linnaga diskussioon?

Kadri Leivategija: kogukond saab loodetavasti kaasatud. Soomes toetavad muusikaharidust KOV-id, perekond ja riik. Praegu välja töötatud ja KuM-i positsioneeritud skeem näeks ette, et 2018 suunatakse KOV-ide huviharidusele (hõlmab vaid noorsooharidust (7-26 a)) 14 milj eurot aastas, mis sotsiaalse tagatisena tuleks huviharidusele appi. Loodetavasti saab sinna sisse ka kvaliteedi ja õpetajate palga teema.

Tiiu Kuurme: lähiaastail sulgeb uksed 1/3 üldhariduskoole Eestimaa eri paikades, mis tähendab, et huvikoolid jäävad lastest kaugele. Lapsed sõltuvad koolibussist ja keskhariduses on see veel keerulisem, kuna see on vabatahtlik.

- Huvitegevus tuleks osta sisse mõnelt teiselt koolilt. 14 miljonit on täiendavad vahendid KOV-idele, olemasolevad vahendid jäävad?

- Ühe näitena, Alatskivil gümnaasium kaotati ja lapsed tuuakse Tartusse. Laps peab kas kodust ära tulema või siis veetma palju aega bussis, et koolis käia. Huvitegevus nende laste puhul välistatud, ei jätku aega.

Tiia Teppan: Tartu LV ei ole seotud Alatskivi kooli sulgemisega. Võtame kõik lapsed vastu. Ca 300 last tuleb igal aastal Tartusse gümnaasiumidesse. Koolide tegevuseks raha saab Tartu KOV-ist kätte, aga kui laps kolib oma erahuvihariduslikud tegevused siia, siis jääb linnal see raha KOV-idelt saamata. Huviharidus on vabatahtlik, aga kohustusliku kooliskäimise raha on Tartu jaoks kättesaadav.

- Kõige alumises hariduse osas on huviharidus ja huvitegevus. Probleem, kuidas sealt edasi minna, et talendid saaks sedasi tegutseda? Kuidas need tipud saaksid edasi tegutseda? Kuidas riik tippkultuuri jätkusuutlikult katab?

Kadri Leivategija: täna ei ole institutsiooni, kuhu näiteks muusikalise huvihariduse osas pöörduda saaks. On ainult noorsoo tegevus, kus kõik on koos. On vaadatud, et noor inimene saaks huvitegevusega kaasatud.

- Kui Soomes on kolm osapoolt, siis palju erarahastus?

Kadri Leivategija: 1/3

- Oleme jäänud muusikakeskseks, tegelikult on laiem probleem. Samu asju õpitakse kahel pool. Muusikakoolis õppija õpitut ei aktsepteeri üldhariduskool õppekava täitumisena. Kui mitmel pool õpitakse, aga ei arvestata teises kohas, siis tekib ressursi osas jagelemine. Kui hakataks aktsepteerima muusikakoolis õpitut, siis peaks raha andma hoopis muusikakoolile, mis enam ei sobi. Õpilane on aga üks subjekt.
- Kui Laste Kunstikooli tuleb õpilane, siis tema jaoks ei ole see probleem, et toimub kattuvus. Kas lapsed üldse tahaks muusikatunnist vabastust saada?

Kadri Leivategija: kattuvus koorilaulus. Kui on valik, kus seda teha, siis on tekkinud, et koorilaulus peab osalema ka tavakoolis, kuigi tal on seda niigi juba palju.

- MHG arvestab huvikoolis käimist, tuleb esitada avaldus, kui on soov vastavast tunnist vabastust saada.
- Kui palju EE siseseid uuringuid üldse on ja tehakse ?

Tartu LV ütleb, et on palju, aga väga killustunud ja ei anna adekvaatset pilti.

Tiiu Kuurme: uusliberalism on andnud uue arusaama, et hariduse ja kasvatus mõisted on hakanud tähendustest tühjenema. Tuleb hakata kõnelema, kus sisu/väärtused on ja kas see tuleb tagasi saada. Järelikult on vajadus selle järele, kui kutsutakse kokku IV Kasvatuse Kongress. Hinnete tähendus õpilastele. Hinne ja selle sisuline väärtus on küsitavad.

- Piirjooned on ähmastunud väärtustel. Vabaduse mõiste on laienenud ja laieneb pidevalt.
- Keskpõrandale ei jõuta kokku.
- Ühtegi uuringut ei ole enam ammu olnud. On olnud küsitlused.

- Kes algatavad uuringud?
- Kas edaspidi saab uuringut algatada noor ja leidlik inimene, kes tajub, et on probleem? Või määrab uuringu ära mingi projekt, kuna tegemist on peavoolu teemaga.
- Mis saab olema uuringu impulss?

2. Maailmakohviku-stiilis arutelu

Jaguneti neljaks rühmaks. Igal rühmal oli üks küsimus arutamiseks. Toimu tunnine arutelu, mille järel iga rühm esitas kokkuvõtte rühmas räägitust.

Nende teemade ja tulemustega jätkab Koda tööd konverentsiks, mille tulemusena võib saada alguse hariduskongressi ettevalmistusprotsess, kus saab käsitleda arutatud teemasid.

1. Grupp: Milliseid väärtuseid kujundab praegune haridussüsteem? Millised väärtused tagavad meie kultuuri jätkusuutlikkuse?

Grupis osalesid: Tiiu Kuurme, Margo Saaremets, Eha Jakobson, Jan Seepter, Madis Linnamägi, Lembit Jakobson, Ahto Kivi ja Sirje Parve

Kokkuvõtvalt:

- **oluline on inimese tasakaalustatud areng:** koolis ei tohiks lugeda mõningaid aineid teisejärguliseks. Kõigel on oma funktsioon.
- **kultuuri tehnikate arendamine:** kirjatehnika, ilusa käekirjaga kirjutamine jne. Laste oskused on hämmastavalt käeliste tegevuste ja täpsuse osas alla käinud. Oskused, mis olid varem iseenesest mõistetavad ja kultuuri osa, nendega on praegu pahasti.
- lahendus – **ei tohiks olla teravat piiri huvihariduse ja formaalharduse vahel.** Tuleks sisse viia praktilisi tegevusi, näiteks triikraua parandamine. Kodudes on näidisväljapanek, tegelikku majapidamist enam ei toimu, käelisi oskusi enam ei ole. Puudub kohustus tegeleda käelise tegevusega (riisumine, koristamine jne). Kes võtab üle meie keerulise tsivilisatsiooni?
- kooli rolliks on pandud ennast esitleda ja eksponeerida. Pigem on valdav pingutuste välistamine, kuigi pingetaluvus ja pingutuse võime on olnud alati hariduse osa. Praegu on noorte inimeste eesmärgiks keskkool ära lõpetada ja kuhugi ülikooli sisse saada. Aga teadlikku tuleviku planeerimist ei arendata.
- **abituks õppimine:** paljud keskkooli jõudnud noored on juba õppinud abituks. Näide õpitud abitusest: arhitektuuri õpilased ei osanud enam ise noaga pliatsit teritada.
- kool kui kohustus, mis vägisi tuleb kaelast ära saada. Vastupidine näide on Waldorf kool, mille õpilased hoopis vägisi kipuvad kooli ja ei taha koolist puududa. Miks see nii on?
- uuringud on näidanud, et **paljud õpilased soovisid praktilisi tegevusi koolis ja eluga seotust.** Miks seda ikkagi ei ole?
- **koolid keskenduvad nõ punktide korjamisele ja aruandluskohustuse täitmisele.**
- kool peaks olema koht, kus lapsel on huvitav.
- **plahvatuslikult on suurenenud erivajadustega laste arv.** Juurde on vaja logopeede, psühholooge jne. Kui olukord on kriitiline, siis on hädavajalik tegeleda probleemide lahendamisega.

- konkurentsi maailm ja selle ideoloogia levimine hariduse käsitluses.

Arvamus saalist: kodune süsteem on siit puudu. Jääb mulje, et see, mis on kodus tegemata jäänud, oleks nagu kooli süü.

Grupp leiab, et see ei ole kooli süü. Esimeses klassis on lastele vaja õpetada korralikku eestikeelset kirjutamist.

2. Grupp: Rahvusliku andekuse ressurss: kuidas leida ja hoida talente, talentide traalimine?

Grupis osalesid: Margit Reinkubjas, Kadi Kreis, Kalle Pilt, Harry Illak, Aadi Tegova, Egge Kulbok-Lattik, Laura Ingerpuu ja Pille Lill

Kokkuvõtvalt:

- tegu on heaoluühiskonna ilmingutega. Kui ei tehta seda, mida me eeldame, et tehakse kodus, kas siis peaks seda tegema haridussüsteem?

- kuidas vältida kooli negatiivset mõju: võistlus, hindamine jne? **Üldhariduse osana võiks tuua sisse huvihariduslike valdkondade tutvustuse.** See peaks toimuma võimalikult haridustee alguses. **Huviharidus kõigile** – et saadaks teada, et selline asi üldse olemas on ja kus seda õppida saab.

- **liikumist ja voolavust ei tohiks karta.** Kui 5-6 esimese klassi õpilasi võetakse näiteks kunstikooli vastu ja nad pärast esimest aastat tüdinevad, siis ei ole mingit vajadust neid kinni hoida. Las lähevad proovivad midagi, mille osas nad on rohkem ja tõsiselt motiveeritud. Vaja on leida just motiveeritud õpilasi. Probleem tekib klassikalist muusikat, sporti ja kunstiharidust pakkuvate huvihariduslike koolidega, millede õppekava võimaldab valmistada ette elukutset ja kus tuleb leida motivatsioon, et talendid püsiksid antud eriala õppes.

- **probleemiks pearahasüsteem.**

- **selekteerimine:** kuidas välja valida ja hoida talente ning neid tippu viia? Huviharidus ja üldhariduskool võiksid teha **õpetajate vahetusprogramme.** Huviharidusõpetaja, kes on teatud alal suur ekspert, võiks 2-3 kuuks minna õpetama uude kooli. See on õpilaste jaoks motiveeriv, uudishimu on suur. See toob süveneva tähelepanu ja samal ajal saab ekspert oma pilgu läbi selekteerida talente. Õpetaja võetakse üldkooli rutiinist välja ja minnes huvihariduskooli saab ta ka täiendkoolitust, see motiveerib ka õpetajat.

- **kampaanialikkus.** Riiklik programm ja sotsiaalne kampaania: „Iga laps on andekas!“, „Huviharidus rikastab!“, „Igale lapsele abiõpetaja!“, „Huviharidus ongi kallis!“

Arvamus saalist: kui viskad õhku loosungi, siis pead garanteerima, et talent saab ka oma võimekusele vastava hariduse.

- **mentorprogramm:** alghariduses sõeluda andekaid lapsi välja. Eksperdid sõidavad kõik koolid läbi ja sõeluvad välja andekaid lapsi. Aga sõelumist jätkata ka kõrgemates klassides, põhikoolis. Mõnel alal (muusika, sport) on vaja sõelumist juba väga madalast vanusest alates.

Arvamus saalist: andekat last on kõige raskem õpetada. Andekas laps on erivajadustega laps. Tal hakkab kiiresti igav ja ta nõuab õpetajalt rohkem.

- igale õpetajale võiks tulla algklassides abiõpetaja.

Arvamus saalist: kuidas maksumaksja raha eest luua lisatöökohti abiõpetajate jaoks? Meil on suhteliselt vähe õpilasi õpetaja kohta. Õpetaja aga soovib palka ja sellest ei saa mööda minna.

Arvamus saalist: tuleb vaadata kompleksemalt, ei piisa, et korrastame gümnaasiume ja tõstame palka.

Arvamus saalist: selleks, et midagi osata pärast üldharidust ongi just oluline ja vajalik kutseharidus, millest ei räägita. Kutseharidus on kogu aeg esitatud kui luuserite haridust ja ei väljendata, et seal on suured potentsiaalid taga.

3. Grupp: Millest sõltub õpetaja maine ja väärtus ühiskonnas? Millist õpetaja haridust me vajame?

Grupis osalesid: Heiki Krips, Maria Ruubas, Kristi Vinter, Ene Tannberg, Astrid Sildnik, Kadri Leivategija, Tõnu Laigu, Ülo Vooglaid ja Valter Haamer

Kokkuvõtvalt:

- õpetaja maine sõltub millest ja kellest? Osapooled, kes seda kujundavad on õpetaja ise, siis on õpilane, kodu ja kõrvalseisvad isikud (meedia, ametnikud jne). Põhiline, kes seda **mainet peaks üleval hoidma on õpetaja ise**. Ta on põhijõud õpetamises.

- **õpetaja peab omama eneseväärikust** ja ei pea tundma ennast alaväärsena, et ühiskond väärtustab muid asju kui õpetaja töö. Õpetaja peab olema eeskuju.

- oluline osa õpetamisest on **õpetaja ja õpilase suhe**. Õpetaja peab olema meister ja tänapäeval isegi rohkem mentor (toetaja, abistaja). Teeks omavahelise suhte koduseks.

- **õpetaja peab olema hooliv, tugev, enesekindel**.

- **ei tohiks eksida reeglite vastu, samas peaks olema paindlik**. Peaks suutma luua sünergiat kogu klassiruumis. Ühiskonna ja kultuuritegelane on parem õpetaja.

- **esikohal on kasvatus** ja õpetamine selle sees.

- **õpetaja ei ole õpikeskkonna kujundaja vaid peab olema selle osa**.

- õpilane ei arvuta, kas õpetajal on hea või halb maine. Kui õpilasele on mingi aine armas, siis on ka õpetaja tore, kui ainet ei salli, siis on ka õpetaja nõme.

- ühiskond kui kõrvalseisja. Ühiskond ei halvusta õpetaja elukutset vaid tõstab esile muid asju (majandust, IT-d), ja seetõttu jääb õpetaja tahaplaanile.

- **õpetaja maine kujundab ka kodu**, aga sellest grupp ei rääkinud.

- õpetaja õpetamise probleemid: **puudus on õpetajate õpetajatest**. Peaks õpetama doktorikraadiga isikud, keda napib. Õpetajate õpetajad saavad vähem palka, kui õpetajad ise. Minnakse teistesse valdkondadesse ja ei minda õpetajate õpetajateks.

- miks noori ei tule juurde: kardavad kasvatusküsimusi ja psühholoogiliselt on väga raske samal ajal õpetada ja kasvata.

- õpetajate õpetamisel on ülikoolide-sisesed probleemid. **Pedagoogika pole prestiižne**. Õpetajad vananevad – 5 a pärast on professionaalne kaader vananenud ja uut ei tule peale.

- **õpetaja ametit tuleb rohkem väärtustada**.

Arvamus saalist: õpetajate maine sõltub soolisest koosseisust.

Kommentaari: alla 30-aastaseid õpetajaid on alla 10% ja enamik on üle 43-aastased.

Ülo Voogalid: huviharidus on mõttetus. Huvi on igasuguse õppe eeldus. See on produktiivse inimtegevuse eeldus. Huviharidus kui tervik on jama. Rahastada ei saa haridust, rahastada saab õppeasutusi ja tegevust. Õpe domineeris käsitlustes – õppe-kasvatuse-KOGEMUSE ühtsus on oluline. Igal pool peaks sellega tegelema. Sõna probleem oli samuti kõne all – probleemi täna ei sõnastatud. See on tunnetatud vastuolu nähtusena, olekuna. Vastuolu tegeliku ja vajaliku vahel on probleem. Peame avastama, miks see vastuolu on tekkinud ja nende tekkepõhjuste eemaldamine on peamine. Rühmatöö on väga keerukas meetod, mis tuleb hästi ette valmistada, et jõuaks kuhugi sellega. Motiveerimine on retrospektiivne ja peaks püüdma avastada, miks nii on läinud.

Egge Kulbok-Lattik: huvihariduse termini on välja töötanud HTM-i ametnikud. Varem kasutati kultuurharidus ja vabaharidus. Kui seaduses on kirjas huviharidus ja huvitegevus, kuidas siis selles tõlkeolukorras tegutseme? See valdkond on läbimõttlemata ja seostamata.

Kommentaari: uus haridusseadus on väljatöötamisel, võib muuta seda terminit.

4. Grupp: Õpiruumid?

Grupis osalesid: Kalle Komissarov, Katrin Koov, Silvia Rõigas, Heigo Jelle, Ivi-Els Schneider, Katrin Ohakas ja Mihkel Lees

Kokkuvõtvalt:

- haridus on terviküsteem, mille osa on ka kooliruum. Inimene on kõige tähtsam, aga ta tegutseb reaalses füüsilises ruumis. **Kooliruum peaks toetama hea hariduse omandamist.**
- ruumi mõju: hea ruum mõjub seal viibijatele hästi. Õpiruumi saaks sõnastada ruumiõppeks, küsimus kuidas seda juurde toota? Peaks toimuma **ruumiõpe**, mis oleks integreeritud erinevatesse ainetesse. Iga tegevus on seotud ruumiga. Tasapisi saaks ruumiteadlikkust kasvatada.
- **ruum ei ole ainult ehitatud ruum**, sinna kuulub ka koolihoovide ja majade vaheline ruum, mida tuleks rohkem väärtustada.
- sageli ei ole ruumipuudus probleem vaid tingimused, mis taksitavad lastel teha seda, mida nad tahaks.
- **füüsilise ruumiga konkureerib virtuaalne ruum**. Nutiseadmed.
- **oluline on kooliruumi parandada ja põhikoolide võrku kaasajastada**. Hea arhitektuuriga saab seda teha, kuid tuleb **vältida odavhankeid ja keskenduda kvaliteedi-hankele**, et saada parimaid lahendusi.
- **hansakooli pilootprojekt**, kus nõukogudeaegse koolimaja ruum lahendati teistmoodi ja tulemus oli väga hea.
- uusi koolimaju polegi ette näidata. Ainuke hea näide on Viljandi riigigümnaasium, kus on uut tüüpi õpikäsitlusele vastav ruum. Näide sellest, et saab teha teistmoodi.
- mõttemuutus algab ka **õpetajate teadlikkusest**, kuidas ka tavapäraselt ruumi teistmoodi kasutada. Domineerib 19. saj õpetamise viis. Kui NK ajal oli kooli territooriumi suurus reguleeritud, siis tänapäeval ei ole.

- õpilased ei taha minna kehalise kasvatuse tunnis iga ilmaga välja minna. Tegemist on mõtteviisi küsimusega, kuidas seda muuta, et kõik muutub järjest mugavamaks. Kas kooli ümbrus võiks olla inspireerivam ja välja meelitav?
- meedias kajastatavad teemad on äärmuslikud ja puudub sisuline käsitlemine. Lapse kool on teenindusasutus, kus laps viiakse kohale ja antakse sisse eduka lapse tellimus. Kool peab seda täitma. Lapsevanemaid kahjuks ei huvita, mis tegelikult koolis toimub.
- **kooli tuleb muuta koos terve kogukonnaga.**
- **soovime kaasa aidata, et kaasaegne koolikeskkond oleks paindlik, loovust soodustav ja ka turvaline, rohkem võimalusi pakkuv.**

Valter Haamer: loovust ei saa keegi pakkuda, kui temas endas ei ole loovust. Kuidas me saaksime aidata õpetajat ja kooli, et lastel oleks loovuse vastu huvi? Seda saavad loovinimesed teha ainult iseenda najal.

Suur tegu oleks see, kui loovisikud jõuaksid oma kooli, kus nad on õppinud ja püüaksid oma koolile käe ulatada. Oma kodukoht tuleks üles otsida, sest seal on mitmesuguseid seltse, kus on perekonnaüritused, kus lapsed võtavad vanematega koos osa. Lastele on see elamus.